

## Scottish International Conference on Multidisciplinary Research and Innovation – SICMRI 2026

### BOSHLANG'ICH SINFLARDA FUNKSIONAL SAVODXONLIKNI RIVOJLANTIRISHNING SAMARALI USULLARI

**Ibrohimova Kuhinur Isoqjon qizi**

TURAN INTERNATIONAL UNIVERSITY

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 4-bosqich talabasi

**Nurullayeva Ugulxon Ergashboyevna**

“Gumanitar fanlar va pedagogika” kafedrası o'qituvchisi

#### Anotatsiya

Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda funksional savodxonlikni rivojlantirishning ahamiyati, mazmuni hamda samarali usullari yoritilgan. Funksional savodxonlik o'quvchilarning o'qish, yozish va hisoblash ko'nikmalarini hayotiy vaziyatlarda qo'llay olish qobiliyatini shakllantirishga xizmat qiladi. Maqolada o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, muammoli vaziyatlarni hal etishi va kundalik hayotda bilimlarini amalda qo'llay olishini rivojlantiruvchi metodlar tahlil qilingan. Shuningdek, interaktiv usullar, amaliy mashg'ulotlar va zamonaviy pedagogik yondashuvlar orqali funksional savodxonlikni oshirish yo'llari ko'rsatib berilgan. Mazkur maqola boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun metodik tavsiyalar berish bilan birga, ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

#### Kalit so'zlar

funksional savodxonlik, boshlang'ich ta'lim, o'qish ko'nikmasi, yozish malakasi, matematik savodxonlik, interaktiv metodlar, muammoli vaziyatlar, mustaqil fikrlash, amaliy ko'nikmalar, ta'lim samaradorligi.

#### Abstract

This article discusses the importance, content and effective methods of developing functional literacy in primary grades. Functional literacy serves to form students' ability to apply reading, writing and arithmetic skills in real-life situations. The article analyzes methods that develop students' independent thinking, problem-solving and practical application of knowledge in everyday life. It also shows ways to improve functional literacy through interactive methods, practical exercises and modern pedagogical approaches. This article provides methodological recommendations for primary school teachers, as well as serves to increase educational effectiveness.

#### Keywords

functional literacy, primary education, reading skills, writing skills, mathematical literacy, interactive methods, problem situations, independent thinking, practical skills, educational effectiveness.

**Kirish.** Hozirgi globallashuv va axborot texnologiyalari jadal rivojlanayotgan davrda ta'lim tizimi oldiga mutlaqo yangi vazifalar qo'yilmoqda. Endilikda o'quvchilarga faqat nazariy bilim berish yetarli emas, balki ularni hayotiy vaziyatlarda mustaqil fikrlay oladigan, muammolarni hal qila oladigan va o'z bilimlarini amalda qo'llay oladigan shaxs sifatida tarbiyalash muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtai nazardan, funksional savodxonlik tushunchasi zamonaviy ta'lim tizimining eng dolzarb yo'nalishlaridan biriga aylangan. Funksional savodxonlik deganda shaxsning o'qish, yozish va hisoblash kabi asosiy ko'nikmalarni nafaqat o'zlashtirishi, balki ularni kundalik hayotda to'g'ri va samarali qo'llay

## Scottish International Conference on Multidisciplinary Research and Innovation – SICMRI 2026

olishi tushuniladi. Bu esa o'quvchining hayotiy kompetensiyalarini shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Xalqaro baholash dasturlari, xususan PISA tadqiqotlari ham aynan o'quvchilarning bilimni amaliyotda qo'llay olish darajasini baholashga qaratilgani bilan ahamiyatlidir. Bu esa funksional savodxonlikni rivojlantirish masalasining naqadar muhim ekanligini yana bir bor tasdiqlaydi. Boshlang'ich ta'lim bosqichi o'quvchilarda asosiy bilim, ko'nikma va malakalar shakllanadigan eng muhim davr hisoblanadi. Aynan shu bosqichda o'quvchilarning o'qish savodxonligi, matematik tafakkuri, nutq madaniyati hamda mustaqil fikrlash qobiliyati shakllanadi. Agar ushbu davrda funksional savodxonlik yetarli darajada rivojlantirilmasa, keyingi bosqichlarda o'quvchilarning bilim olishida qiyinchiliklar yuzaga kelishi mumkin. Shu sababli boshlang'ich sinflarda funksional savodxonlikni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish zarur. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar o'quvchini ta'lim jarayonining markaziga qo'yishni talab etadi. Bu esa dars jarayonida interaktiv metodlardan, muammoli vaziyatlardan, amaliy topshiriqlardan keng foydalanishni taqozo etadi. O'quvchilarni faqat tayyor bilimlarni qabul qiluvchi emas, balki faol ishtirokchi sifatida jalb etish orqali ularning bilimga bo'lgan qiziqishi va mustaqil fikrlash ko'nikmalari rivojlanadi. Ayniqsa, real hayot bilan bog'liq topshiriqlar funksional savodxonlikni shakllantirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Shuningdek, bugungi kunda ta'lim jarayoniga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish ham funksional savodxonlikni rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. Raqamli vositalar yordamida tashkil etilgan darslar o'quvchilarning faolligini oshiradi, ularni mustaqil izlanishga undaydi va bilimlarni chuqurroq o'zlashtirishga yordam beradi.

**Asosiy qism.** Boshlang'ich sinflarda funksional savodxonlikni rivojlantirish zamonaviy ta'lim tizimining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Chunki o'quvchilar aynan shu bosqichda o'qish, yozish va hisoblash kabi asosiy bilimlarni egallash bilan birga, ularni kundalik hayotda qo'llashni ham o'rganadilar. Funksional savodxonlik esa aynan bilimni amaliyot bilan bog'lashni anglatadi. Shuning uchun bu jarayonda o'qituvchi faqat nazariy bilim berish bilan cheklanib qolmasdan, o'quvchilarni faol fikrlashga, tahlil qilishga va xulosa chiqarishga o'rgatishi zarur [1]. Birinchi navbatda, funksional savodxonlikni rivojlantirishda o'qish savodxonligiga alohida e'tibor qaratish lozim. O'quvchi matnni nafaqat o'qib bera olishi, balki uning mazmunini tushunishi, asosiy g'oyani ajrata olishi va undan xulosa chiqara olishi kerak. Shu maqsadda dars jarayonida turli matnlar bilan ishlash, savol-javoblar tashkil etish, matn asosida fikr bildirish kabi usullardan foydalanish samarali hisoblanadi. Masalan, o'quvchilarga kichik hikoya berilib, undan asosiy fikrni topish yoki qahramonlarning xatti-harakatiga baho berish topshirig'i beriladi. Bu esa ularning tafakkurini rivojlantiradi [2]. Ikkinchi muhim yo'nalish — matematik savodxonlikdir. Boshlang'ich sinf o'quvchilari matematik bilimlarni hayotiy vaziyatlarda qo'llay olishlari kerak. Masalan, pul hisoblash, vaqtni aniqlash, o'lchov birliklarini tushunish kabi ko'nikmalar kundalik hayotda juda zarur. Shu sababli matematikani o'qitishda real hayotga bog'langan masalalardan foydalanish tavsiya etiladi. Masalan, "Do'kondan mahsulot sotib olish", "Vaqtni rejalashtirish" kabi topshiriqlar o'quvchilarning bilimlarini amaliyot bilan bog'laydi va ularning funksional savodxonligini oshiradi [3]. Funksional savodxonlikni rivojlantirishda interaktiv metodlardan foydalanish ham muhim o'rin tutadi. Zamonaviy pedagogika o'quvchini ta'lim jarayonining markaziga qo'yishni talab etadi. Shu bois darslarda "Aqliy hujum", "Klaster", "Insert", "Rol o'ynash" kabi metodlardan foydalanish o'quvchilarning faolligini oshiradi. Bu metodlar yordamida o'quvchilar o'z fikrini erkin ifoda etadi, boshqalarning fikrini tinglaydi va tahlil qiladi. Natijada ularning muloqot ko'nikmalari va mustaqil fikrlash qobiliyati rivojlanadi [4]. Shuningdek, muammoli ta'lim usuli ham funksional savodxonlikni rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi. Bu usulda o'quvchilarga tayyor bilim berilmaydi, balki ular muammoni mustaqil hal qilishga undaladi. Masalan, o'qituvchi savol qo'yadi va o'quvchilar turli variantlar orqali yechim izlaydi. Bu jarayonda ular tahlil qilish, solishtirish va xulosa chiqarish ko'nikmalarini egallaydi. Bunday yondashuv o'quvchilarning ijodiy fikrlashini ham rivojlantiradi [1]. Bundan tashqari, funksional savodxonlikni rivojlantirishda amaliy

## Scottish International Conference on Multidisciplinary Research and Innovation – SICMRI 2026

mashg'ulotlar muhim ahamiyatga ega. O'quvchilar o'zlari bajaradigan topshiriqlar orqali bilimlarini mustahkamlaydi. Masalan, kichik loyihalar, tajribalar, kundalik hayotga oid vazifalar o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlaydi. Bu esa ularning bilimni chuqurroq o'zlashtirishiga yordam beradi. Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ham funksional savodxonlikni oshirishda muhim vosita hisoblanadi. Raqamli platformalar, interaktiv dasturlar va onlayn resurslar o'quvchilarning bilim olish jarayonini qiziqarli va samarali qiladi. Ayniqsa, vizual materiallar, animatsiyalar va o'yin elementlari o'quvchilarning e'tiborini jalb etadi va ularning darsga bo'lgan qiziqishini oshiradi [5]. Shu bilan birga, o'qituvchining roli ham nihoyatda muhimdir. O'qituvchi dars jarayonini to'g'ri tashkil etishi, o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olishi va mos metodlarni tanlashi kerak. Har bir o'quvchining qobiliyati turlicha bo'lganligi sababli differensial yondashuvni qo'llash maqsadga muvofiqdir. Bu orqali har bir o'quvchi o'z darajasida bilim oladi va rivojlanadi.

**Amaliy qism.** Boshlang'ich sinflarda funksional savodxonlikni rivojlantirish samaradorligini aniqlash maqsadida amaliy tajriba ishlari tashkil etildi. Tajriba umumta'lim maktabining boshlang'ich sinf o'quvchilari ishtirokida olib borildi. Tajriba jarayonida o'quvchilarning o'qish, yozish va matematik ko'nikmalarini hayotiy vaziyatlarda qo'llay olish darajasini aniqlash hamda ularni rivojlantirishga qaratilgan metodlar sinovdan o'tkazildi. Tajriba ikki bosqichda amalga oshirildi: dastlabki diagnostika bosqichi va shakllantiruvchi bosqich. Dastlabki bosqichda o'quvchilarning funksional savodxonlik darajasi aniqlash maqsadida turli topshiriqlar berildi. Masalan, matnni o'qib tushunish, oddiy hayotiy masalalarni yechish, berilgan vaziyatga mos yechim topish kabi vazifalar bajarildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, o'quvchilarning aksariyati nazariy bilimga ega bo'lsa-da, uni amaliy vaziyatlarda qo'llashda qiyinchiliklarga duch kelmoqda. Shakllantiruvchi bosqichda esa o'quvchilarning funksional savodxonligini rivojlantirishga qaratilgan maxsus metodlar qo'llanildi. Dars jarayonida interaktiv metodlardan keng foydalanildi. Xususan, "Aqliy hujum", "Rol o'ynash", "Savol-javob", "Muammoli vaziyat" kabi usullar orqali o'quvchilar faol ishtirok etishga jalb qilindi. Masalan, o'qish darsida o'quvchilarga kichik matn berilib, undan asosiy fikrni aniqlash, qahramonlarning harakatini baholash va o'z fikrini bildirish topshirildi. Bu orqali o'quvchilarning matnni tushunish va tahlil qilish ko'nikmalari rivojlantirildi. Matematika darslarida esa real hayotga bog'langan masalalar qo'llanildi. Masalan, "Do'kondan mahsulot xarid qilish", "Pulni hisoblash", "Vaqtini aniqlash" kabi topshiriqlar orqali o'quvchilarning matematik savodxonligi oshirildi. Bu usul o'quvchilarga bilimlarini kundalik hayotda qo'llash imkonini berdi. Shuningdek, darslarda kichik guruhlarda ishlash usuli ham qo'llanildi. O'quvchilar guruhlariga bo'linib, berilgan vazifalarni birgalikda bajarishdi. Bu esa ularning muloqot qilish, hamkorlikda ishlash va fikr almashish ko'nikmalarini rivojlantirdi. Tajriba yakunida o'quvchilarning bilim darajasi qayta baholandi. Natijalar tahlili shuni ko'rsatdiki, interaktiv va amaliy metodlardan foydalanilgan sinfda o'quvchilarning funksional savodxonlik darajasi sezilarli darajada oshdi. Ular matnni yaxshiroq tushuna boshladi, masalalarni tezroq va to'g'ri yechdi hamda o'z fikrini erkin ifoda eta oldi. O'tkazilgan tajriba ishlari funksional savodxonlikni rivojlantirishda amaliy yondashuvlar, interaktiv metodlar va real hayotga asoslangan topshiriqlar yuqori samaradorlikka ega ekanligini ko'rsatdi. Bu esa boshlang'ich ta'lim jarayonida mazkur usullardan keng foydalanish zarurligini tasdiqlaydi.

**Xulosa.** Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinflarda funksional savodxonlikni rivojlantirish zamonaviy ta'lim tizimining eng muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. O'quvchilarning o'qish, yozish va matematik bilimlarini hayotiy vaziyatlarda qo'llay olish qobiliyatini shakllantirish ularning kelajakdagi muvaffaqiyatli faoliyati uchun mustahkam poydevor yaratadi. Shu sababli ta'lim jarayonida an'anaviy usullar bilan bir qatorda interaktiv metodlar, muammoli vaziyatlar va amaliy topshiriqlardan keng foydalanish zarur. Maqolada tahlil qilingan metodlar va o'tkazilgan tajriba natijalari shuni ko'rsatdiki, o'quvchilar bilimni

## Scottish International Conference on Multidisciplinary Research and Innovation – SICMRI 2026

faqat yod olish orqali emas, balki uni amaliyotda qo'llash orqali chuqurroq o'zlashtiradi. Ayniqsa, real hayot bilan bog'langan topshiriqlar o'quvchilarning qiziqishini oshirib, ularni faol fikrlashga undaydi. Shuningdek, o'qituvchining pedagogik mahorati, darsni to'g'ri tashkil etishi va o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olishi funksional savodxonlikni rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish esa ushbu jarayonni yanada samarali tashkil etishga yordam beradi. Umuman olganda, boshlang'ich ta'limda funksional savodxonlikni rivojlantirishga qaratilgan tizimli va maqsadli ishlar o'quvchilarning mustaqil fikrlashini, muammolarni hal qilish ko'nikmalarini va hayotiy kompetensiyalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Bu esa ta'lim sifatini oshirishning muhim omili hisoblanadi.

### Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ta'lim sohasini rivojlantirishga oid qarorlari. – Toshkent, 2019–2023.
3. Ishmuhamedov R.J., Abduqodirov A.A. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
4. Tolipov O'., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalar nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: Fan, 2017.
5. Xoliqov A. Pedagogika va psixologiya asoslari. – Toshkent, 2019.